

voering doemt het schrikbeeld op van James Scotts *Seeing Like A State*. Maatregelen die door het bestuur genomen worden om tot een efficiënter management te komen, hebben het tegenovergestelde effect. Wat op de tekentafel zinnig lijkt, blijkt in de praktijk niet te werken: de waanzin van de rationaliteit. In hun machteloosheid tegenover de oekazen van bovenaf lijken universitaire medewerkers op de door Scott beschreven Maleisische rijstboeren die zich alleen met klagen en cynische grapjes kunnen verweren.

Rutten heeft een levendig en leerzaam boek geschreven over hedendaags antropologisch veldwerk. Dat veldwerk, zo laat hij zien, vergt veel mobiliteit van de onderzoeker, geografisch, door de tijd, en ook emotioneel.

NVivo als architect van kwalitatief onderzoek

Lode Vermeersch

Bazeley, P. *Qualitative Data Analysis with NVivo*. London: Sage, 2007, 217 pagina's, ISBN 978-1-4129-2140-4, £ 21,99.

Wie in een bibliotheek met wetenschappelijke werken op zoek gaat naar literatuur over het gebruik van software voor kwalitatief onderzoek, moet meestal met weinig tevreden zijn. In vergelijking met de lange rij boeken over pakketten voor statistische analyse, is het aantal handleidingen voor softwareprogramma's als NVivo, Atlas-ti, Maxqda, HyperResearch eerder beperkt. De meeste gespecialiseerde software voor kwalitatief onderzoek is dan wel wat jonger en wellicht nog steeds minder verspreid dan haar kwantitatieve tegenhangers, toch zijn goede handleidingen zeker niet overbodig.

Qualitative Data Analysis with NVivo van Pat Bazeley is alvast een mooie aanvulling bij dat kleine stapeltje boeken over het verwerken van kwalitatieve data met een computerprogramma.

Meer dan selecteren en klikken

Wie niet vertrouwd is met kwalitatief onderzoek krijgt bij het gebruik van softwarepakketten voor dat type van onderzoek wellicht snel de indruk dat het gaat om een vorm van archivering. De software helpt de berg aan informatie te verknippen tot werkbare delen en bergt deze delen overzichtelijk op in elektronische mappen. Het programma helpt daarmee te vermijden dat de onderzoeker eindigt met een onoverzichtelijke berg aan papier, gekleurd door tal van post-its die hier en daar uit de bundels steken.

Het is een verdienste van Bazeley dat zij doorheen haar nieuwe boek duidelijk weet te maken dat de software veel meer doet dan dat. Het boek wijst er vanaf het begin op dat NVivo geen tool is voor de *archivering* van gegevens, maar vooral voor de *architectuur* ervan. De ruwe data die de onderzoeker verzamelt, zijn te vergelijken met de grondstoffen in een productieproces. Want zodra de gegevens in NVivo worden gebracht, gebeurt

er iets mee. De data worden geïmporteerd, beoordeeld, ingedeeld, geclassificeerd, gecodeerd, enzovoort. Kortom: het onderzoeksproces start en de data *worden* betekenisvolle informatie, ze worden het onderzoek. Zoals stenen, cement en beton kunnen veranderen in een huis. Voor Bazeley is onderzoekers inzicht geven in hoe de software dat precies 'doet' de belangrijkste doelstelling van het boek. Tegelijk maakt zij duidelijk dat onderzoek in de eerste plaats mensenwerk is en blijft, ook al gebeurt dat werk via een toetsenbord en scherm: '(...) human factors are very much involved, and computer software cannot make-good work that is sloppy, nor compensate for limited interpretive capacity. As much as "a poor workman cannot blame his tools", good tools cannot make up for poor workmanship.' (p. 3).

Het werken met NVivo of gelijkaardige software is dus geen zuiver technische aangelegenheid. In tegenstelling tot andere softwarehandleidingen weet *Qualitative Data Analysis with NVivo* mooi voor ogen te houden dat het gebruik van software voor kwalitatief onderzoek niet enkel een kwestie is van op de juiste menu's en *buttons* klikken. In een van de eerste hoofdstukken over het maken van databestanden wijst Bazeley er al op: 'What appears at first sight as a purely mechanical task is, in fact, plagued with interpretive difficulties.' (p. 68). Ook verder in het boek maakt zij de lezer telkens attent op de moeilijkheden die bij kwalitatief onderzoek om de hoek komen kijken. Zij informeert de onderzoeker ook geduldig en herhaaldelijk over de inhoudelijke keuzes die hij op zijn weg kan en zal maken. Keuzes die worden gemaakt met haast elke muisklik in NVivo. De auteur illustreert dit mooi wanneer zij het werken met codes uit de doeken doet. Met sprekende voorbeelden weet zij de lezer te overtuigen dat codes toekennen aan kwalitatieve data – een centraal aspect bij kwalitatief onderzoek met NVivo – een kwestie is van lezen en interpreteren, maar ook van tussen de regels lezen en herinterpreteren. Ook bij het analyseren van de data laat Bazeley niet na erop te wijzen dat naast de directe betekenis van een tekst ook de narratieve structuur van de tekst (wanneer wordt wat gezegd in een interview) en de manier waarop gedachten zijn verwoord (emotie, climax) betekenisvol kunnen zijn.

Ervaren gebruikers van de software weten dat het als gevolg daarvan gemakkelijk is je te verliezen in het coderen. Het oneindig blijven coderen van de data maakt dat het gebruik van de software geen middel meer is, maar een doel op zich wordt. Bazeley waarschuwt enkel in het begin van haar boek voor deze *coding trap* en voor *coding fetishism*. Het was wellicht voor de enthousiaste beginnende gebruiker van NVivo niet overbodig geweest daar verder nog op terug te komen.

Ook stapt Bazeley nogal gemakkelijk over de vaak gehoorde kritiek heen dat NVivo voornamelijk of enkel bruikbaar is bij een onderzoeksaanpak die steunt op *Grounded Theory*. Zij redeneert, in navolging van Lyn Richards (2002), dat NVivo *method free* is omdat ze al haar degelijkheid heeft bewezen in verschillende wetenschappelijke vakgebieden (van sociale wetenschappen tot natuurwetenschappen). Hieruit concludeert zij dan (nogal vlug) dat NVivo een brede waaier aan methodologische aanpakken ondersteunt. Met dit argument lijkt de algemene discussie over het onderscheid tussen software en onderzoeksaanpak en de samenhang en wederzijdse beïnvloeding tussen beide alvast niet volledig beslecht.

Het is intussen duidelijk dat *Qualitative Data Analysis with NVivo* meer is dan een louter technische handleiding, maar vooral een gids bij kwalitatief onderzoek. Het is daarmee niet zozeer een boek om uit de kast te halen bij het vastlopen in de mogelijkheden van de software, maar eerder een wegbeschrijving om tijdens het hele onderzoeksproces op de schoot te houden. De structuur en indeling van de handleiding is ook op die leest geschoeid.

Het boek vertrekt met enkele algemene bedenkingen over het gebruik van wat Bazeley *qualitative computing* noemt. Daarna volgen een zevental hoofdstukken met korte voor zichzelf sprekende titels: *Starting a project*, *Making data records*, *Working with data*, *Connecting ideas*, *Managing data*, *The 'pit stop'* en *Going further*.

De opeenvolging van deze titels geven weer hoe Bazeley het klassieke verloop van een onderzoeksproces als rode draad gebruikt. Tegelijk gidst zij de lezer ook erg ver in de verkenning van de technische mogelijkheden van de NVivo-software: van *casebooks* tot *matrix coding queries with attribute values*. Het boek weet de (oneindig) vele mogelijkheden en toepassingen van NVivo toe te lichten, zonder de lezer te overdonderen. Omdat een handleiding van dit type al vlug eindigt in een lange estafette van nieuwe termen en mogelijkheden, voorziet Bazeley zo nu en dan in een adempauze. Zij doet dat door terug te grijpen naar vorige hoofdstukken en door delen samen te vatten, bijvoorbeeld met overzichtelijke tabellen (zoals p. 65 en 152).

De opties van kwalitatieve analyse (en vers gestreken wasgoed)

Dat Bazeley een vlotte pen heeft, is daarbij ongetwijfeld ook een troef. Zij gebruikt nergens een droge instructieve of dirigerende toon, maar houdt de tekst opzettelijk licht. Metaforen en vergelijkingen maken de lectuur soms zelfs vrolijk, al staan de stijlfiguren steeds in dienst van de inhoud. Zo vergelijkt Bazeley de verschillende opties bij het coderen van tekst met de mogelijkheden bij het sorteren van vers gestreken was op een strijkplank: je kan de kleren sorteren volgens kleur, ze indelen naar de personen die de kleren dragen of naar het type kledingstuk (sokken bij sokken, broeken bij broeken). Hoe men ook sorteert, het resultaat moet functioneel zijn. Dat geldt zowel voor het sorteren van kleren als voor het coderen van kwalitatieve data.

Dit type van vergelijkingen komt overigens wel vaker terug in het boek, zoals wanneer de *top level nodes* in de codestructuur worden vergeleken met kapstukken en de indeling van *tree nodes* met die van een catalogus van een confectiebedrijf.

Ook het soms prozaïsche taalgebruik van Bazeley maakt dat je nooit de indruk krijgt dat je een saaie gebruiksaanwijzing of ingewikkelde instructie aan het lezen bent. Een voorbeeld: 'When it comes to the actual task of coding, there are "splitters" – those who maximize differences between text passages, looking for fine-grained themes, and "lumpers" – those who minimize them, looking for overarching themes (Ryan & Bernard, 2003: 95), and then there are those who "have a bet each way" and do a little of each.' (p. 66-67).

Aan stilistische afwisseling is er in de tekst geen gebrek. Bazeley noemt haar boek zelf terecht 'a mix of rationale, instruction, methodology and examples, along with some friendly (experientially based) tips and warnings.' (p. vii).

Om deze mix aan verschillende soorten tekst in te delen, gebruikt het boek een vrij avontuurlijke lay-out met kadertjes, icoontjes, cursieve lettertypes, verschillende lettergroottes, bullets, screenshots, enzovoort. In zekere zin lijken de meeste pagina's daarmee een beetje op de schermen en vensters in de NVivo-software zelf. Deze grafische overeenkomst lijkt op het eerste gezicht een aardige bijkomstigheid, maar wordt toch snel overdaad. Kaders en screenshots zijn in een handleiding bij software natuurlijk nauwelijks te vermijden. Het is vooral de snelle opeenvolging van bullets, icoontjes en lettertypes die het lezen soms vermoeiend maken (bekijk bijvoorbeeld p. 84 en p. 166). Waar deze in computerprogramma's of op websites normaal zijn, ogen ze in een boek ofwel verwarrend ofwel slordig.

Dit laatste neemt niet weg dat het boek als geheel toch vlot blijft lezen en een goede ruwe structuur heeft. Het boek lijkt in die zin ook zelf het product van doordacht kwalitatief onderzoek. Bazeley baseert zich duidelijk op een rijk bestand aan verschillende types van data (voorbeelden, ervaringen, enzovoort) en geeft met vele citaten te kennen veel literatuur over kwalitatief onderzoek te hebben gebruikt. Vooral aan Lyn Richards – die zichzelf de moeder van programma's als Nud*ist en NVivo noemt – is zij duidelijk schatplichtig. Dat Bazeley zelf heel dicht staat bij de ontwikkelaars van de software (Bazeley publiceerde in 2000 al een handleiding voor NVivo in coauteurschap met Richards) is ook te merken aan het boek. Zo goed als nergens in *Qualitative Data Analysis with NVivo* lees je kritiek op de software. De mogelijkheden worden uitgebreid geëta-leerd, maar de grenzen ervan blijven eerder summier beschreven. Richards' positieve commentaar op de achterflap van het boek hoeft dan ook niet te verbazen.

Conclusie

Wie al vaardig is met het werken met NVivo 7.0 en op zoek is naar een handleiding om te gebruiken als naslagwerk of index, zal misschien met dit boek niet helemaal zijn honger kunnen stillen. Hoewel je achterin een alfabetische lijst vindt met de belangrijkste technische termen uit het computerprogramma, is het boek zelf zeker geen klassieke softwarehandleiding.

Wie in de eerste plaats op zoek is naar een goede gids doorheen een kwalitatief onderzoeksparcours en daarvoor NVivo wil gebruiken, doet er zeker goed aan *Qualitative Data Analysis with NVivo* van Bazeley in huis te halen.

Literatuur

- Bazeley, P. & Richards, L. (2000). *The Nvivo qualitative project book*. London: Sage.
- Richards, L. (2002). Qualitative computing – a methods revolution? *International Journal of Social Research Methodology*, 5 (3), 263-276.
- Ryan, G.W. & Bernard, H.R. (2003). Techniques to identify themes. *Field Methods*, 15 (1), 85-109.